

سرشناسه	میرمحمدی، حمیدرضا، ۱۳۴۶-
عنوان و نام پدیدآور	تاریخ عزاداری‌های سنتی خونسار / تألیف حمیدرضا میرمحمدی
مشخصات نشر	قم: اندیشه و فرهنگ جاویدان، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	ج: مصور، جدول، ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۶۰۵۲-۰۴-۷ / ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۵۲-۰۵-۴
نوعیت اثرات نویسی	فیبیا
موضوع	حسین بن علی (ع)، امام سوم، ۴-۶۱ ق - سوگواری‌ها
موضوع	Hosayn ibn 'Ali, Imam III, 625 - 680 - Laments
موضوع	سوگواری‌های اسلامی - ایران - خونسار
موضوع	Islamic mourning customs - Iran - Khansar
موضوع	هیئت‌های عزاداری و غیره - ایران - خونسار
موضوع	Shiite mourning communities, etc. - Iran - Khansar*
موضوع	شاعران ایرانی - خونسار
موضوع	Poets, Iranian -- Khansar
رده‌بندی کنگره	۳۹۷ / ۱۳ / ۱۴۰۳۶۰
رده بندی دیویی	۲۹۷/۱۰
شماره کتابشناسی ملی	۸۳۹۸۲۵
نویسنده: حمیدرضا محمدی	
نوبت چاپ: اول، بستان ۱۳۹۷	
شمارگان: ۱۰۰۰، قیمت: ۲۵۰۰۰۰ ریال	
شابک کتاب: ۷-۴-۵۲-۰۴-۶۲۲-۷۸	
شابک دوره: ۴-۴-۵۲-۰۵-۶۲۲-۹۷	

انستیتوت ملی کتاب و اسناد
National Library and Archives of Iran
Publishing

"تمام حقوق برای ناشر محفوظ است"

دفتر مرکزی: قم، خیابان امیرکبیر، خیابان آبدار، کوچه انظام، پلاک ۹۴
 کدپستی: ۳۷۱۸۶۶۵۸۳۵ / شماره تلفن و شماره: ۰۲۵-۳۶۵۰۰۴۰۳
 نشانی اینترنتی: www.eafj.ir / نشانی الکترونیکی: info@eafj.ir
 دفتر تهران: خیابان آیت الله کاشانی، بین عقیل و حسن آباد، پلاک ۳۹۶
 شماره تلفن و شماره: ۰۲۱-۴۴۰۳۸۸۰۹

فهرست مطالب

۱۱	پیشگفتار
۱۲	نامه
۱۷	عزادانی در ایام محرم در خوانسار
۱۸	عزادانی در ایام محرم در خوانسار
۲۸	عزادانی ابرو الفضل <small>علیه السلام</small> - باباسلطان
۳۰	هیئت حضرت ابرو الفضل <small>علیه السلام</small> - بیدهند
۳۲	هیئت حضرت ابوالفضل <small>علیه السلام</small> - خوانسار
۳۹	هیئت حضرت ابرو الفضل <small>علیه السلام</small> - سونقان
۴۰	هیئت ام البنین <small>علیها السلام</small> - خوانسار
۴۱	هیئت حضرت امام حسن <small>علیه السلام</small> - خوانسار
۴۳	هیئت انصارالحسین <small>علیهم السلام</small> - خیابان امام
۴۴	هیئت باب الحوائج - موریزان
۴۵	هیئت باب المراد - وادشت
۴۸	هیئت حضرت حجت بن الحسن العسگری <small>علیه السلام</small> - محله اخوند
۵۶	هیئت جعفری <small>علیه السلام</small> - پایتخت
۶۱	هیئت حسینی - ارسور
۶۳	هیئت حسینی - باباسلطان
۶۴	هیئت حسینی - چهارباغ
۶۹	هیئت حسینی - خوانسار
۷۱	هیئت حسینی - محله بالا
۷۲	هیئت حسینی - موریزان
۷۸	هیئت حسینی - مسجد جامع
۷۸	هیئت حسینی - امام زاده احمد <small>علیه السلام</small>
۸۳	هیئت حسین بن علی <small>علیهما السلام</small> - رفعتی
۸۶	هیئت حیدریه - جوزچه

- ۹۴ هیئت امام جعفر صادق علیه السلام - وادشت
 ۹۷ هیئت چهارده معصوم علیهم السلام - خوانسار
 ۹۹ هیئت رضوی - محله مالگاه
 ۱۰۲ هیئت متوسلین به حضرت علی اکبر علیه السلام - خیابان دانشگاه
 ۱۰۵ هیئت حضرت علی بن ابیطالب علیه السلام - خیابان شهید رجایی
 ۱۰۷ هیئت فاطمیه علیها السلام - کوی ۲۲ بهمن
 ۱۱۰ هیئت ائمه علیهم السلام - خوانسار
 ۱۱۲ هیئت حضرت صاحب الزمان علیه السلام - محله سنگ شیر
 ۱۱۷ هیئت مهدی علیه السلام - خوانسار
 ۱۲۱ هیئت منتظان مهدی علیه السلام - خوانسار
 ۱۲۳ هیئت حضرت موسی بن علیه السلام - هرستانه
 ۱۲۸ حسینیه‌ها و تکایا
 ۱۳۰ حسینیه علیا - خوانسار
 ۱۳۴ حسینیه بیدهند
 ۱۳۷ حسینیه دوره - خوانسار
 ۱۴۵ متولیان حسینیه
 ۱۴۷ خاطره‌ای از وفات معتمد
 ۱۴۸ تجدید بنای حسینیه
 ۱۵۰ حسینیه دوره و نقش آن در برگزاری مراسم مذهبی و اجتماع
 ۱۵۱ ذکر یک نکته
 ۱۵۲ مشخصات فیزیکی حسینیه
 ۱۵۳ موقوفات حسینیه
 ۱۵۸ حسینیه آیت الله ابن الرضا
 ۱۶۰ حسینیه خاندان حبیبی
 ۱۷۰ ذکر یک نکته
 ۱۷۳ حسینیه حضرت ابوالفضل علیه السلام - قودجان
 ۱۷۹ حسینیه علی بن ابیطالب علیه السلام - قودجان
 ۱۸۱ حسینیه بنی هاشمی
 ۱۸۲ حسینیه تیدجان

۱۸۷ ----- **عزاداری در بیوت علماء در خوانسار**

۱۸۸ ----- عزاداری در بیت خاندان شهیدی

۱۹۲ ----- عزاداری در منزل آقا سید عبدالعظیم عظیمی

۱۹۵ ----- عزاداری در منزل سید جمال الدین مدنی

۱۹۷ ----- عزاداری در بیت حجت الاسلام سید میرزا محمد سجادی

۲۰۰ ----- عزاداری در منزل ملا محمد اسماعیل سلطانی

۲۰۳ ----- **تغزیه زنی در خوانسار**

۲۰۴ ----- تغزیه خوانی در خوانسار

۲۰۴ ----- تغزیه زنی در سار

۲۰۸ ----- تغزیه خوانی ثابت

۲۰۸ ----- تغزیه خوانی در دیدگان

۲۱۰ ----- تغزیه خوانی در قورچان

۲۱۲ ----- تغزیه خوانی در روستای پیچ

۲۱۵ ----- تغزیه خوانی در روستای کهرت

۲۱۷ ----- میرزا محمد بیدهدنی (مداح)

۲۲۰ ----- میرزا محمد اراکی - خوانساری (آهنگ)

۲۲۳ ----- ملا مصیب ایشانی افوسی (مخلص)

۲۲۹ ----- قمه زنی در خوانسار

۲۳۵ ----- **یادنامه ذاکران حسینی خوانسار**

۲۳۶ ----- حاج آقا رضا انصاریان

۲۳۸ ----- حاج حیدر عطاری

۲۴۰ ----- حاج مرتضی مؤذنی

۲۴۱ ----- حاج مرتضی جعفری

----- **شاعران اشعار عاشورایی در خوانسار**

۲۴۶ ----- مقدمه

۲۴۸ ----- محمدجواد ولایی (افسر)

۲۵۱ ----- حاج میرزا آقا میرزایی «وفا»

۲۵۵ ----- حسینعلی ساعی

۲۵۷ ----- عبدالحسین امینی

۲۶۲	اسماعیل حکیم الہی «الہی»
۲۶۵	میرزا احمد منظور
۲۷۵	سید مصطفیٰ میرحبیبی (شہاب)
۲۷۸	جعفر دہاقین
۲۸۱	منصور دہاقین
۲۸۴	حاج شیخ حسین انصاریان (مسکین)
۲۸۸	سید علامہ جعفری نژاد
۲۹۳	آقا شیخ محمود باباسلطانی (شہاب)
۲۹۸	دستار حسین احمدی
۳۰۱	عبدالباقی سادات یار (سار)
۳۱۰	سید محمد واعظ (ساج خہانساری)
۳۱۴	محمود براتی
۳۱۷	سید مرتضیٰ علوی «مرتضیٰ»
۳۱۹	محمد مہدی طریقت
۳۲۲	سید کمال الدین نبوی (کامل)
۳۲۴	حکیم زلالی خوانساری
۳۲۹	عبدالله کامران - صبا
۳۳۱	منابع

پیشگفتار

با توجه به سابقه تاریخی و مذهبی خوانسار و تأثیرگذاری موقعیت مذهبی آن بر سایر امور بویژه برگزاری عزاداری و سوگواری ابا عبدالله الحسین علیه السلام در ایام محرم و صفر، عزم بر آن شد تا بررسی تاریخ عزاداری‌های سنتی در اولویت قرار گیرد. بدین منظور در بخش مساعیات و بررسی‌های لازم صورت گرفت؛ در بخش اول از کهن‌ترین آثار موجود عمدتاً از زمان صفویه تا تاریخ معاصر مورد بررسی قرار گرفت و در مجلد اول تدوین گردید و در بخش دوم بررسی‌ها، به عزاداری سنتی در مناطق روستایی شهرستان پرداخته شده و سپس بررسی بر سه موضوع موجود عزاداری‌های سنتی، ریشه‌یابی برخی از مراسم و نمادها و آسیب‌شناسی آن مورد توجه قرار گرفته است که در مجلدی دیگر تقدیم می‌گردد.

بخش اعظم مطالعات انجام شده در خصوص هیأت مذهبی، تعزیه‌خوانی و قمه زنی‌های گذشته به صورت میدانی انجام گرفته از مصاحبت بسیاری از دست‌اندرکاران گذشته و حال برگزاری مراسم فوق بهره رده و این زمینه نگارنده مفتخر است تا خالص‌ترین سپاس‌ها را تقدیم ایشان نماید. بخش اعظم اسناد و مدارک ارائه شده در مجلد اول را از آرشیو اداره اوقاف و امور خیریه تهیه و لذا در این زمینه سپاسگزار کلیه عزیزان بویژه جناب آقای اصغر عادل می‌باشم. امید است دست‌یاری هیأت امنای حسینیه‌ها، تکایا و هیأت مذهبی در تکمیل مجلد دوم این اثر، مؤلف را مشوق گشته و بر غنای مطالب بیافزاید. ان شاء الله

حمیدرضا میرمحمدی

محرم الحرام ۱۴۳۹ هـ ق

مقدمه

شهرستان خوانسار از جمله شهرستان‌های کهن استان اصفهان می‌باشد. پیشینه تاریخی این شهرستان بنابر آثار و شواهد متعدد به قبل از اسلام می‌رسد. وجود آتشکده هیکل در نیدن، قلعه ستانی رحمت آباد و قلعه باستانی (تپه باستانی) ویست و سنگ نگارهای موجود در اطراف ویست بویژه اطراف قلعه ابراهیم حکایت از سابقه کهن این نواحی دارد. آنچه مسلم است شهر خوانسار بنیانی شیعی دارد. کهن‌ترین اثری که در آن به خوانسار اشاره دارد، محاسن اصفهان اثر مفضل بن سعد مافروخی اصفهانی در اواخر قرن چهارم است که روایت می‌کند از حسن بن خوانسار جرفادقانی از امیرالمومنین علی علیه السلام که فرمود: «تداووا بما زندود فأن فیہ شفاء کُلِّ داء»^۱ و در جایی دیگر در ذکر استادان متبحر در علم نجوم و عراب، و متبصر عزایب فن تصریف کلمه و اشتقاق ابنیه و حافظان لغات اعرب و فحول شعرای سخن منقح از حسین خوانساری جرفادقانی ذکر می‌آید: «یاقوت در معجم در خصوص خوانسار چنین آورده است: خانیسار: بکسر النون و السین مهمه. فرید من قریه جریادقان، ینسب الیها احمد بن الحسن بن احمد بن علی بن الخصیب ابوسند الخانسان، ی، سمع من ابی طاهر محمد بن احمد بن عبدالرحیم و غیره»^۲.

از این شهر کوچک شیعی در شش قرن اخیر، علماء و بزرگان و ریاسته‌ها که شهرت و آوازه ایشان مرزهای کشور را درنوردیده و از چهره‌های درخشان جهان اسلام گردیده‌اند. میرزا عبدالله افندی در ریاض العلماء آورده است که شیخ برهان الدین

۱. ترجمه محاسن اصفهان، ص ۳۲.

۲. همان، ص ۱۵۹.

۳. معجم البلدان، ج ۲، ص ۳۴۰.

ابواسحاق ابراهیم بن شیخ ابوالحسن بن علی بن جمال الدین ابویعقوب حاج یوسف بن علی خوانساری از جمله شاگردان شیخ علی کرکی بوده و تعدادی از کتاب‌های فقهی آن‌ها از محضر وی فرا گرفته و از وی به اخذ اجازه نایل آمده است. من آن اجازه را که به خط شیخ علی می‌باشد، در پشت کتاب «کشف الغمه» تالیف عیسی اربلی دیده‌ام و تاریخ آن سال ۹۲۴ ه در نجف اشرف بوده و کرکی در این اجازه او را ستوده است^۱ و احسن بن حسین مدین خوانساری (نظام الدین) در سال ۹۳۷ ه از نوه محقق کرکی نوالدین علی بن حسین بن محقق کرکی اجازه داشته است.^۲

رهبر نقاب حضرت آیت الله خامنه‌ای در دیدار با دست اندرکاران برگزاری کنگره علامه آقا حسین خوانساری در خصوص خوانسار و علمای آن می‌فرماید: خوانسار خیلی علما دارد واقعا خیلی، آن سلسله سادات خوانساری، سادات موسوی خوانساری و اجدادشان مرحوم آقا حسین خوانساری و آقا میرزا ابوتراب و آقای گلپایگانی هم اصلاً از آن‌هاست. به هر حال سادات آن است که واقعا این دو شهر گلپایگان و خوانسار از لحاظ کثرت علمای بزرگ آن، فا کم نظیرند. در خوانسار هم فامیل‌های متعددی هستند که همه عالم بودند؛ پدر عالم، پسر عالم، نوه عالم، علی‌ای حال این‌ها برجسته هستند. (۱۳۷۸/۶/۲۹)^۳

از همین زمره‌اند آل خوانساری که از خاندان‌های قاضی فضل، رعامت و مرجعیت شیعیان در ایران و عراق، این طایفه از ذریه محب الله موسوی خوانساری می‌باشند. بعضی از رجال این خاندان عبارتند از: سید حسین خوانساری (متوفای ۱۱۰۱ ق) مدفون در مجاور خیابان ۱۳، محرم فرزند میر ابوالقاسم جعفر معروف به میرکبیر مدفون در قبرستان عمومی قودجان (متوفای ۱۱۷۵ ق)، فرزند سید حسین بن سید ابوالقاسم بن

۱. ریاض العلماء، ج ۱، ص ۶۲.

۲. اعیان الشیعه، ج ۳، ص ۱۷۳.

۳. گزارش دیدار اعضای ستاد کنگره محققان خوانساری با مقام معظم رهبری مندرج در ماهنامه کتاب ماه، دین، آبان.

ماه ۱۳۷۸، ص ۱۱.

محب الله موسوی آل خوانساری صاحب شرح دعای ابو حمزه و سید ابوتراب ضیاء الدین عبدالعلی بن ابوالقاسم جعفر صاحب الفوائد الرجالیه و سید محمدباقر موسوی (۱۳۱۳-۱۲۲۶ق).

از بزرگان علمای حدیق و رجال صاحب کتاب ارزشمند روضات الجنات و ده‌ها مورد از این دست است. علامه حسن زاده آملی در خصوص خوانسار و علمای خوانسار می‌فرماید: «خوانسار حَقاً قدیماً و حدیثاً علمای بسیار بزرگ جهانی را از خود به یادگار گذاشته و حویلی اجتماع داده است و به تعبیر رایج خوانسار آب و خاک عالم خیز است و علمای بسیار بزرگی از آن نطقه برخاسته‌اند که موجب فخر عالم علم و مایه مباهات اسلام و مسلمین می‌باشند».

علامه آقا حسین خوانساری معروف به محقق خوانساری و استاد الكل فی الكل متوفای ۱۰۹۸ مدفون در تخب سولاد و علامه آقا جمال خوانساری فرزند محقق خوانسار و آقارضی خوانساری که در مقبره حسین در تخب فولاد مدفونند و از علماء طراز اول عصر خویش بوده‌اند و مقبره ایشان در تخب فولاد از جمله آثار تاریخی ارزشمند عصر صفوی در اصفهان است و به سبب دفن بسیاری از علماء در آن به مقبره العلماء نیز مشهور است. آبه فرموده آیت الله جوادی آملی نخستین کسی که اصدار آنرا نقد کرد، آقای حسین خوانساری است. مرحوم علامه جلال الدین استیانی در خصوص علامه آقا حسین خوانساری می‌نویسد: آقا حسین خوانساری در مسائل فقهیه حسی بصیر و دقیق و عمیق است. آقا حسین در مباحث مهم اصول فقه و فقه دارای افکار محققانه است که بعد از او مورد توجه واقع شد و تعلیقات وی بر شفا مزایایی دارد، علاوه بر تفسیر دقت شخصی به اقوال متأخرین تسلط دارد. چون شفا را زیاد تدریس کرده است.

۱. خدیو خرد، ویژه نامه کنگره بزرگداشت محققان خوانساری، ص ۹.

۲. لازم به ذکر است که کنگره بزرگداشت آقا حسین خوانساری و علمای خوانسار در روز سی‌ام، سی و یکم شهریور و یکم مهر ماه ۱۳۷۸ در قم، اصفهان و خوانسار برگزار گردید و همزمان با برگزاری آن از ۱۱ اثر از علامه آقا حسین و فرزندانش و چند اثر راجع به خوانسار و علمای آن انتشار یافت.

کلمات شیخ و به حکمت بحثی و فلسفه مشایی تسلط خاصی دارد و اصولاً شخص پرکار و متبّعی بوده است. با دقت در تعلیمات ملاصدرا مطالعه نموده است و در دوران پیری و کهولت نیز به تالیف، مطالعه و تحقیقات علمی اشتغال داشته است. قلم تحریر آقا حسین روان و خالی از پیچیدگی و اخلاق است. رهبر انقلاب در پیامی به کنگره علامه آقا حسین خوانساری در خصوص علامه فرموده‌اند: بی شک در فهرست این ستارگان غالباً سه آسمان علم و فرهنگ خانواده جلیل خوانساری‌ها بویژه محقق برجسته و کرامت‌پرور مرحوم آقا حسین خوانساری و فرزند فقیه، حکیم و بزرگوارش مرحوم آقا جمال خوانساری مرئوس شدند.

در عظم‌سنان مرحوم آقا حسین خوانساری همین بس که نام آوران بزرگی همچون وحید بهبهانی و شیخ انصاری از او با عناوین «محقق» و استاد «الکل فی الکل» و امثال آن یاد کرده‌اند. او را «شاکل حکیم، قیه، اصولی، متکلم، ریاضیدان، محدث و ادیب بوده و سهم وافری در شکوفایی و گسترش حوزة فرهنگی و علمی اصفهان در دوران میانی و پایانی صفویه داشته‌اند». سبب وجود همین علماء خوانساری در اصفهان است که مریم بیگم صفوی از شاهزادگان صفوی (دختر شاه صفی) در خوانسار مدرسه مریم بیگم را بنا می‌نهد. این مدرسه کهن ترین مدرسه علمیه موجود در خوانسار است که تاریخ انشاء وقف نامه آن سال ۱۱۰۶ هـ ق را نشان می‌دهد. پس از بنای این مدرسه در خوانسار در طول چهار قرن اخیر علماء این شهر از جمله محققین مطرح در جهان اسلام بوده‌اند. بسیاری از علماء بزرگ از حوزه علمیه خوانسار، بهره‌بردارند، همچون میرزای قمی که در این حوزه تحصیل نموده و از آیت الله سید حسام‌الدین خوانساری اجازه روایت دارد. در قرن اخیر آیات عظام سید محمدتقی خوانساری، حاج

۱. در خصوص مدرسه مریم بیگم صفوی خوانسار مراجعه کنید به فصلنامه وقف میراث جاویدان، شماره ۸۶، تابستان ۱۳۹۳، ص ۸۷-۱۱۲ و نیز جغرافیای خوانسار، جلد ۱، ص ۹۲.

شیخ موسی خوانساری، حاج سید احمد خوانساری، حاج سید محمدرضا گلپایگانی، حاج میرزا خلیل کمره‌ای و امام خمینی از حوزه پربرکت خوانسار بهره برده‌اند.

و بود امام زادگان لازم التعظیم همچون امام زاده احمد، امام زاده سید صالح، امام زاده خیران بکر (دختر حضرت موسی بن جعفر علیه السلام) و وجود بقاع متبرکه باباپیر، پیرجلال الدین سلطان، باباترک و مقابر علمای بزرگ همچون شیخ زین الدین، علامه ملاحیدر خوانساری، سید حسین خوانساری، علامه میرکبیر (سید ابوالقاسم جعفر)، سید احمد صفایر، آقا میرزا محمد بیدهدی، حاج شیخ حسین روحانی، آقا سید هاشم بن سید احمد، آقا سید یوسف بن میرعلی، و مقابر خاندان ابن الرضا، غضنفری و علوی همگی بیانگر آنست که خوانسار از دیرباز مرکز علم، دانش و حقایق دین بویژه معارف اصیل شیعی بوده است.

وجود بیش از ۱۱۷ مسجد و ۴۵ حسینیه در خوانسار با وجود وسعت اندک آن، دلیلی دیگر بر موقعیت مذهبی آن است. نمادهای آزادت این مردم به ائمه اطهار علیهم السلام بویژه سیدالشهداء علیه السلام بر گزار مراسم عزاداری ایام محرم و صفر در خوانسار است که زبانزد خاص و عام می‌باشد، به نحوی که دهه اول محرم با حرکت هیأت عزاداری حسینی شهر یکپارچه تعطیل و برگزاری عزاداری حسینی از اولویت‌های انکارناپذیر است. لازم به ذکر است که از مجموع حدود ۱۷۰ موقوفه و رقبه موجود در خوانسار بیش از هشتاد درصد آن مربوط به اقامه عزای سید و سالار شریف است. بدین منظور از مجموع مطالعات انجام شده در خصوص تاریخ اجتماعی خوانسار، انتشارات تاریخی عزاداری سنتی آن در اولویت قرار گرفت. امید است انتشار اولین مجلد از این مجموعه مورد توجه صاحب نظرات واقع و مؤلف را در حصول به هدف، با پیسنهادت خود یاری نمایند. ان شاء الله